

**Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Международна научна конференция
на Факултета по славянски филологии – 2017
„Надмощие и приспособяване“**

**ЧУЖДИТЕ ДУМИ
В БАНАТСКИЯ ГОВОР: СОЦИОЛИНГВИСТИЧНИ
НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ РУМЪНСКАТА
И МЕЖДУНАРОДНАТА ЛЕКСИКА**

**Илияна Гегова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“**

**FOREIGN WORDS IN BANAT BULGARIAN
LANGUAGE: SOCIOLINGUISTIC OBSERVATIONS
ON ROMANIAN AND INTERNATIONAL
VOCABULARY**

**Iliyana Gegova
University of Sofia St. Kliment Ohridski**

Abstract. The paper is part of a sociolinguistic study of residents of Star Bisnov, Romania, which will show the language competence of Banat Bulgarians with regards to Romanian and international vocabulary. To achieve this survey cards with lists of words were used, with the interviewed marking a degree of familiarity with each word. The main social and demographic factor by which the interviewed were grouped was age, but correlations were found on other factors as well. The study was successful, showing new tendencies in word usage, which will be the basis for a new, more thorough study of the manner of speaking itself, as well as language attitude of the subjects in particular.

Key words: Banat Bulgarians, language competence, Romanian and international vocabulary

Банатските българи са общност, която неколкостранно е била под различно политическо, административно и езиково влияние. Белезите от това влияние се откриват и в наши дни, макар и с различна последователност и реализация. Банатските българи в Румъния днес масово владеят румънския език като основен код за общуване с другите етноси и с местната администрация, както и при търсенето на реализация – била тя професионална, образователна или социална – извън тесния кръг на семейството и близките хора, споделящи банатския говор като средство за комуникация. Всички ези-

кови контакти, които са осъществявали и осъществяват банатчани, са свързани с навлизането на чуждоезикова лексика от езиците, на които им се е налагало да общуват.

1. Цели и задачи на изследването

Цел на настоящото изследване беше да се проучи в каква степен е активна употребата на отделен тип лексика при информатори от различни поколения, като резултатите да покажат кой е езикът, оставил най-трайна следа в говора, до каква степен се откроява влиянието на всеки език, с който банатчаните са имали досег, както и каква е компетентността на тези информатори спрямо българския книжовен език, който активно се изучава в училище от години.

Така през изминалата година беше проведено анкетно проучване сред жителите на с. Стар Бешенов, Румъния, като задачата беше чрез анкетните карти да се установи употребата на различни по произход лексикални единици – не само тяхната употреба, но и доколко тази лексика е позната и активна в речника на банатските българи от това селище. Общият брой на списъците с думи в анкетите е 10, като всеки един отразява лексиката, навлязла от определен език – сърбохърватски, църковнославянски, немски, унгарски, румънски, турски, домашни банатски думи, както и административноправна, жаргонна и международна лексика, а броят на лексикални единици е 40 за всеки списък. За всяка дума анкетираните лица разполагаха с 5 възможни отговора според тяхната компетенция и честотата, с която я употребяват в речта си: (1) Никога не съм чувал/а тази дума; (2) Чувал/а съм думата, но не зная какво означава; (3) Употребявам тази дума рядко; (4) Употребявам тази дума само в някои случаи и (5) Употребявам тази дума често. Като допълнителна опция присъстваше и графа, в която анкетираните да попълнят значението, което влагат в даденото понятие, но данните от нея не подлежат на статистически анализ, затова няма да бъдат анализирани тук. Поради обема на настоящата работа ще бъдат разгледани резултатите само за два от списъците – тези с румънска и с международна лексика (вж. Приложение 1).

2. Обект на изследването и подбор на информатори

Предварителната работа, извършена по проучването, се състоеше в избора на населено място в областта Банат. Селото от градски тип Стар Бешенов се оказа подходящо за провеждането на социалингвистично проучване, тъй като населението му наброява около 5 хил. д., от които над половината са с български произход. Освен това селото е в голяма близост до съседния град Съниколау Маре, който предлага многобройни работни позиции в различни браншове. Така социално-демографската картина на Стар Бешенов всъщност представя различни поколения банатски българи, с различни по вид образование и професия, но почти всички активно общу-

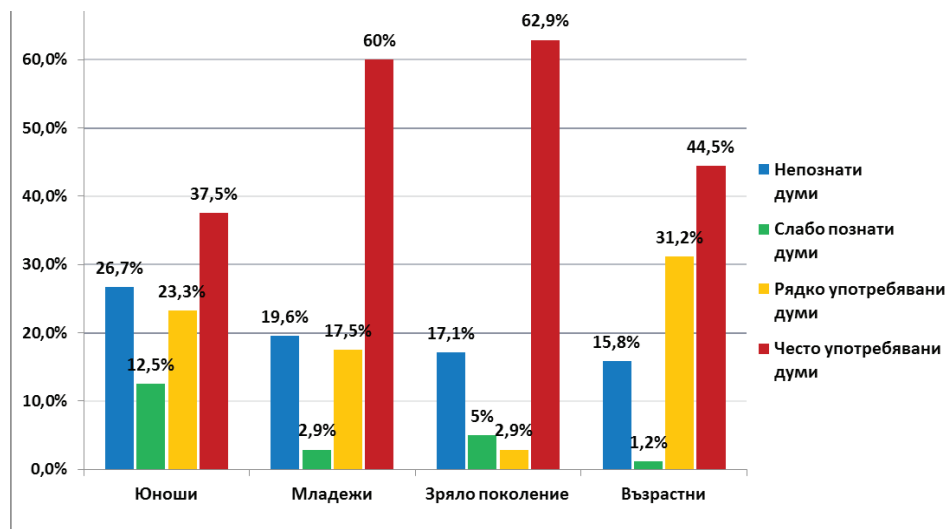
ващи на своя говор не само с другите банатски българи, но и с румънците в селото.

Подборът на информатори се осъществи, като първоначално бяха избрани такива, принадлежащи към четири възрастови групи, за да се проверят вариациите в употребите на лексикалните единици, проявяващи се в различна степен у отделните поколения. Задължителни условия бяха владееенето на банатския говор, независимо от нивото; относително постоянно местоживеене в Стар Бешенов или друго населено място с голям брой банатчани; както и поне единият родител на анкетираното лице да бъде банатски българин. Бяха анкетирани общо 26 души от различни поколения и така в крайна сметка се оформиха четири възрастови групи, които условно сме нарекли Юноши (15 – 20 г.), Младежи (22 – 33 г.); Зряло поколение (37 – 48 г.) и Възрастни (56 – 85 г.). Социално-демографските характеристики на информаторите от всяка група потвърдиха предварителната хипотеза, че всеки от тях ще владее и румънския език в същата или дори по-голяма степен от банатския български език, както и други езици като английски, немски, унгарски и пр. Освен това, около половината са посочили и владееенето на български книжовен език, ала помолени да прочетат кратък пасаж от художествената ни литература, голяма част от анкетираните изпитват затруднения при произнасянето на графическите знаци щ, ъ, р (припознавано като латинското р) и др. Като език на общуване у дома и в най-близките колективи 84,52 % от анкетираните са посочили банатския говор (или палкенски, както банатчани го наричат), а останалите, които са със смесен произход – румънски или унгарски. По показателя местоживеене 88,67 % от информаторите са посочили с. Стар Бешенов, а като месторождение с най-висок процент е гр. Съниколау Маре – 10,47 %. Местоживеенето обаче при всички анкетирани (с изключение на лицата от най-възрастното поколение, които почти не са напускали селото за дълго) включва пребиваване и на други места, свързано както с работа, така и с образование – в гр. Тимишоара, в гр. Съниколау Маре, в България, в Испания. Образованието на повечето информатори е средно или висше, като с основно образование са много малка част – едва 7,75 % от всички анкетирани. Професията, в която се развиват анкетираните лица, е особено разнообразна, като само при групата на юношите забелязваме еднородност, тъй като почти всички са ученици. При останалите имаме администратори, футболисти, работници в автомобилен завод, учители, дърводелец, свещеник и др. По отношение на семейното положение при всички групи преобладават представителите на семейства, формирани изцяло от банатски българи и като родители, и като съпрузи.

3. Езикова компетентност по отношение на румънската лексика

При изчисляването на резултатите от анкетните карти за отговорите, дадени спрямо думи от румънския език, хипотезата ни се потвърди. Очакваната честа употреба и познания за румънизмите намери отражение

във високите процентни показатели за познаваемост и честа употреба от страна и на четирите възрастови групи (Диаграма 1).

Диаграма 1. Езикова компетентност на анкетираните по отношение на румънската лексика

3.1. Юноши

Резултатите на тази група представят несъвсем категорична картина на компетентността. От една страна, очакванията ни бяха, че именно тя ще покаже най-категорично познаване и честота на употребата на румънска лексика, тъй като в училище, а и с приятели се предполага по-редовно общуване на румънски език в сравнение с който и да е друг езиков вариант. В случая се вижда, че процентното отношение на отговорите клони към рядка или честа употреба на думите (60,8 %) общо, а на непознатите и слабо познатите думи процентът е 29,2 – това е около една трета от целия списък с думи, които е трябвало да посочат. От своя страна, по-застъпена е често употребимата лексика, което говори, че все пак учениците са добре запознати с румънския език.

3.2. Младежи

При представителите на втората възрастова група езиковата компетентност е най-силно изразена процентово спрямо всички други групи. Тук имаме общо 77,5 % (за рядко и за често употребявани думи), отнасящи се към високата компетентност спрямо тези лексикални единици и съответно – употребявани по-често в речта. Непознатите думи са едва 19,6 %, а слабо познатите – 2,9 %. Възможна причина за тази реализация е по-голямата

мобилност на това поколение, свързана с висше образование в друг град, търсенето на работа и др., а също така и с по-честото общуване с електронните медии. Социализацията на тази група е по-динамична в сравнение с другите три групи и това е фактор, който определя и по-високото владение на румънската лексика, особено на абстрактните понятия.

3.3. Зряло поколение

Третата възрастова група също има категорично по-високи проценти за броя често употребявани думи – 62,9 %. Най-ниска е стойността на рядко употребяваните думи – само 2,9 %. В процентно отношение делът на слабо и съвсем непознатите думи е сходен с този при групата на младежите. Има два отговора обаче, които не фигурират в диаграмата – на неупотребяваните думи (които обаче анкетираните познават) и на тези, които използват само при общуване на румънски език. Стойностите са съответно 1,5 % и 10,4 %, което говори и за някаква оценъчна нагласа у говорещите – макар и да познават тази лексика, те очевидно я избягват, общувайки на банатски говор, или предпочитат употребата на речникови единици от друг език. В по-голямата си част ежедневието на тези лица е свързано с работното място, където активно се налага комуникирането на румънски език, и това оказва влияние върху тяхната компетентност, като освен че са добре запознати с лексиката, те разграничават сфери на нейната употреба – явление, което липсва при предните две групи.

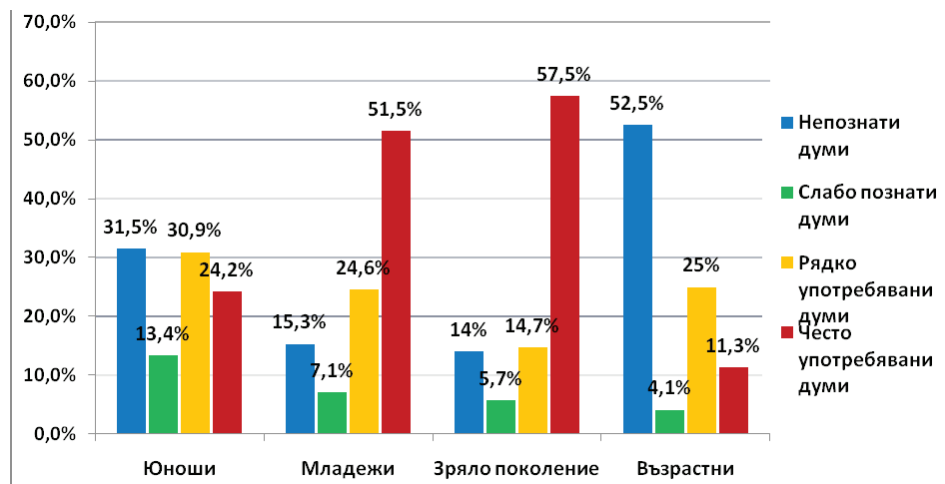
3.4. Възрастни

Четвъртата възрастова група предлага неочаквани резултати за компетентността на анкетираните лица. Тук са най-ниските стойности на непознатите и слабо познатите думи – съответно 15,8 % и 1,2 %. Употребяемата лексика е общо 75,7 %, а тази, която изобщо не употребяват или го правят само когато общуват на румънски език – общо 7 %. Трудно е да се определи еднозначно кои са причините, поради които най-възрастното поколение е най-запознато с румънската лексика, още повече, че повечето информатори дори не са напускали селото за по-продължителен период. Най-възрастните обаче общуват по-често с книжовния румънски език, гледайки телевизия и четейки вестници, което обогатява речника им. Друг важен фактор е професионалното поприще, на което са се развивали говорещите. Повечето са се занимавали с дейност, предполагаща добро владение на официалния книжовен стандарт, както и богатство на изразните средства – кинооператор, свещеник, секретарка. Още повече – 83,4 % от представителите на тази група са със средно или висше образование. Всички са с изцяло банатски български произход, което очевидно не е стопиращ фактор при усвояването на румънския езиков стандарт в пълнота.

4. Езикова компетентност по отношение на международната лексика

Резултатите, показани при анкетирането на всички възрастови групи, показаха очакваната тенденция най-запознати с международната лексика да бъдат двете междинни групи – на младежите и на зрялото поколение (Диаграма 2). Макар че пътят на усвояване на международната лексика минава през румънския книжовен език, съвсем предвидимо тя е по-популярна сред владеещите английски или друг западен език и най-вече сред говорителите, които по една или друга причина са напуснали селото за по-продължително време и им се е налагало да общуват по-активно на някой от тези езици.

Съществува и друг фактор – не цялата международна лексика, която познаваме от английския, немския, френския или друг език, е навлязла в румънския в оригиналния си вид. За част от думите са налице други фонетични варианти в румънския, които са намерили отражение по същия начин и в банатския, и което може би е подвело част от информаторите (най-вече тези, незапознати с английското или българското произношение) като напр. ‘мениджър’ – *manager*, ‘комфорт’ – *confort*, ‘имидж’ – *imagine* и др. За други думи пък е характерно да са като цяло по-рядко употребявани в публичната реч и макар анкетираните да са ги чували, не са напълно убедени в значението им. В крайна сметка, от значение за настоящото изследване беше да се установи дали българският книжовен език е повлиял при усвояването на тази лексика.

Диаграма 2. Езикова компетентност на анкетираните по отношение на международната лексика

4.1. Юноши

Отговорите на най-младото поколение, подобно и на румънската лексика, не са съвсем категорични – съотношението познати/непознати думи е 55,1

% срещу 44,9%. Въпреки превеса на познатата лексика можем да заключим, че поколението не борави активно с международната лексика във всекидневното си общуване и като често използвани са редовно срещани думи като *активен, пасивен, меню, модел, миграция* и др. Освен това почти всички анкетирани от тази група потвърждават, че трайното им местоживеее е с. Стар Бешенов и не са го напускали за по-продължително време, т.е. не им се е налагало да общуват твърде дълго на друг чужд език, освен румънския. Въпреки че половината от анкетираните имат родител, който е от унгарски или румънски произход, а като език на общуване у дома 1/3 са посочили тези езици като наравно употребявани наред с банатския говор, това не се оказва съществен фактор за тяхната по-висока компетентност по отношение на интернационализмите. За тях думи като *рейтинг, мониторинг, консенсус* и др. най-често са напълно непознати или слабо познати, което по всяка вероятност се дължи на по-високия стил, в чийто контекст основно се употребяват тези лексикални единици.

4.2. Младежи

Групата на младежите в най-голяма степен потвърждава предварителната хипотеза, че именно те ще са най-запознати с международната лексика подари редица обстоятелства от социален характер. На първо място е образованието на лицата от този възрастов диапазон – 57,1 % от тях са завършили висше образование извън селото, а почти всички са живели в друг град или държава поради работна заетост. Професионалният опит е вторият основен фактор, който липсва при предната група, където почти всички анкетирани бяха ученици. Общуването с чуждоезикови носители, различната езикова ситуация, в която се намира през различен период от време всеки от информаторите, както и образованието, свързано със задълбочаване на познанията за научната терминология от всякаква област, са комплексните фактори, които отразяват по-високата компетентност на тази група по отношение на различни по естеството си понятия от международния речников фонд. Така виждаме как процентът на непознатите и слабо познатите думи за тази група е по-малко от половината на предходната – едва 22,4 % общо. Познатите думи са общо 76,1 %, което показва висока езикова култура при употребата на интернационализми в речта и тяхното добро разпознаване. Незасегнат в диаграмата е процентът на познатите думи, които анкетираните са посочили, че не употребяват в речта си – 1,5 %.

4.3. Зряло поколение

Третата възрастова група също показва високи стойности на познатата международна лексика – 72,2 % за рядко и често употребяемите думи. Обвързвайки резултатите от анкетата с професионалната дейност на информаторите, виждаме ясна причинно-следствена връзка – по-голямата част от тях са заети

в сферата на образованието, културата и връзките с обществеността, а това, от своя страна, демонстрира подчертана тенденция при всички информатори за честоупотребяеми интернационализми, независимо от полето на тяхното приложение. При тази група е характерна и по-продължителната и честа миграция извън селото, а и извън Румъния – тук имаме информатори, живели продължително в гр. Тимишоара, в Букурещ, в Испания, в България, в Германия. 57,1 % от анкетирания са с висше образование, а над 80 % са родом от семейство на банатски българи и съпругът/съпругата им е също от банатските българи. Липсващите в диаграмата отговори „*Не употребявам тази дума*“ и „*Употребявам само в румънски език*“ са с най-висок дял при тази група – 7,1 %, което показва усет у информаторите за разграничаване на сферите на употреба на лексикалните единици и съзнателното им избягване при общуване на банатски говор.

4.4. Възрастни

Последната възрастова група показва очакваните резултати да познава в най-малка степен международната лексика според предварителната хипотеза, че информаторите от тази група ще притежават най-базови познания за техническите иновации, както и за новите понятия от сферата на културата и електронните комуникации. Така че тук виждаме и най-нисък процент на познатата лексика – едва общо 36,3 %, за сметка на 52,5 % и 4,1 % за непознатата или слабо познатата лексика. За това поколение думи като *имидж*, *рейтинг*, *глобален*, *виртуален*, *айсберг* и *селфи* – обичайни за културата на младежите – са или напълно непознати, или дори трудни за разгадаване по своята вътрешна форма. При тази група обаче отново се проявява усет за употребата на познати единици от международната лексика – думите, които носителите не използват в речта си, са 5 %, а тези, които употребяват само в румънския език – 2,1 %.

5. Изводи

Предварителните хипотези за езиковата компетентност на поколенията по отношение на румънската и международната лексика, заложили в това изследване, намериха своето потвърждение с малки изключения. На първо място беше предвидено, че най-младото поколение ще е най-запознато с двата типа лексика, но и в двата случая резултатите не са категорични – процентната разлика между познати и непознати думи е минимална. В същото време групата на младежите показва най-добро познаване и най-честа употреба на лексикалните единици от румънския и от международния речников фонд. Потвърдена беше хипотезата за минималното познаване на международната лексика от страна на възрастното поколение. Анкетните карти показаха още една неочаквана особеност – зрялото и възрастното поколение показват частично разграничаване на сферите на употреба на отделните думи в общуването на банатски говор – те ги избягват и възможната причина е наличието на домаш-

ни думи за означаването на понятията от двата вида лексика. Другата възможност е наличието на румънски думи, заместващи международните, които да се употребяват по-често, и местното население познава тези варианти. Дали има езикова интерференция по отношение на международната лексика и какви други езикови причини могат да доведат до някои от споменатите резултати, предстои да бъде проучено при следващото теренно изследване на банатския говор в с. Стар Бешенов, Румъния.

Библиография

- Алексова 2000:** Алексова, Кр. *Езикът и семейството*. София: Интервю прес, 2000.
- Ангелов 1999:** Ангелов, А. Г. *Правилата на езика в столичния квартал*. София: Международно социолингвистическо дружество, 1999.
- Виденев 1999:** Виденев, М., Б. Байчев, *Великотърновският език*. В. Търново: Абагар, 1999.
- Виденев 2000:** Виденев, М. *Увод в социолингвистиката*. София: Делфи, 2000.
- Димитрова 2004:** Димитрова, Е. *Диглосията в град Криводол (социолингвистично изследване)*. София: Херон Прес ООД, 2004.
- Институт за български език към БАН 1978:** *Единството на българските земи в миналото и днес*, отделен отпечатък от сп. Български език, год. XXVIII, кн. 1, София: БАН, 1978.
- Милетич 1987:** Милетич, Л. *Изследвания за българите в Седмиградско и Банат*. София: Наука и изкуство, 1987.
- Нягулов 1999:** Нягулов, Бл. *Банатските българи*. София: Парадигма, 1999.
- Парашкевов 2007:** Парашкевов, Б. *Немски елементи в говора на банатските българи*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2007.
- Стойков 1967:** Стойков, Ст. *Банатският говор*. София: БАН, 1967.
- Стойков 1968:** Стойков, Ст. *Лексиката на банатския говор*. София: БАН, 1968.

Приложение 1. Списъци с думи от проведената анкета (думите в курсив са записани условно на банатски говор, а отдясно е е тяхното значение):

Румънска лексика		Международна лексика	
<i>bobok</i>	пъпка цвят	<i>imidž</i>	имидж
<i>bukatar</i>	готвач	<i>rejting</i>	рейтинг
<i>vajšamar</i>	жалко, олеле	<i>etalon</i>	еталон
<i>vežulija</i>	буря, виелица	<i>kunsensus</i>	консенсус
<i>virdekure</i>	зеленчук	<i>delikates</i>	деликатес
<i>vražitor</i>	магьосник	<i>menju</i>	меню
<i>gradinica</i>	детска градина	<i>globalen</i>	глобален
<i>gurpanj</i>	трап, яма; пещера	<i>printer</i>	принтер

<i>dekuracija</i>	орден, награда	<i>monitoring</i>	мониторинг
<i>dičis</i>	покъщнина, оборудване	<i>senzitriven</i>	сензитивен
<i>disperat</i>	отчаян	<i>integràcija</i>	интеграция
<i>distrakcija</i>	забава, забавление	<i>komfort</i>	комфорт
<i>distrat</i>	разсеян	<i>finiširam</i>	финиширам
<i>zdranca</i>	къс, парче	<i>teorija</i>	теория
<i>ingrozitor</i>	ужасно, страшно	<i>pasiven</i>	пасивен
<i>injekcijata</i>	сладолед	<i>aktiven</i>	активен
<i>indragustit</i>	влюбен	<i>negativen</i>	негативен
<i>karnèt</i>	бележник, тефтер	<i>pozitriven</i>	позитивен
<i>klanca</i>	брава	<i>prioritet</i>	приоритет
<i>končediu</i>	отпуск	<i>kurekcija</i>	корекция
<i>kuvert</i>	пощенски плик	<i>model</i>	модел
<i>kumpas</i>	пергел	<i>agresija</i>	агресия
<i>kurènt</i>	ел. ток	<i>migràcija</i>	миграция
<i>čipeš</i>	красавец, хубавец	<i>navigàcija</i>	навигация
<i>lekcija</i>	урок	<i>versija</i>	версия
<i>marinar</i>	моряк	<i>virtualen</i>	виртуален
<i>moš</i>	дядо	<i>tràfik</i>	трафик
<i>mutul</i>	мълчалив; наивен	<i>broker</i>	брокер
<i>nepot</i>	внук	<i>bonus</i>	бонус
<i>parazol</i>	чадър	<i>lizing</i>	лизинг
<i>paš</i>	стъпка, крачка	<i>hačer</i>	хакер
<i>pèrna</i>	възглавница	<i>menadžar</i>	мениджър
<i>peršor</i>	сарма	<i>format</i>	формат
<i>priza</i>	ел. контакт	<i>promocija</i>	промоция
<i>pražitura</i>	сладкиш	<i>selfi</i>	селфи
<i>svèter</i>	пуловер, жилетка	<i>siluet</i>	силует
<i>skrumijera</i>	пепелник	<i>ofis</i>	офис
<i>strain</i>	непознат; чужденец	<i>satelit</i>	сателит
<i>učan</i>	бинокъл; далекоглед	<i>àjsberg</i>	айсберг
<i>feričire</i>	щастие	<i>balkon</i>	балкон